

*Колісник М. П.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3**Національного технічного університету України**«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО ДІАЛЕКТУ АНГЛІЇ В ПЕРІОД 2000–2010 РОКІВ

Анотація. У статті представлено результати експериментального дослідження специфіки актуалізації носіями північно-східного діалекту Англії відхилень у системі приголосних, зареєстрованих у період 2000–2010 років.

Традиційним для діалектології є детальне вивчення відхилень діалекту від орфоепічної норми мови, позаяк саме звучання того чи іншого варіанта мовлення часто є основним фактором, який найбільше впливає на всю структуру діалекту. Разом із тим фонетичні відхилення консонантної системи діалекту регіону залишаються менш вивченими порівняно з вокалічною системою й потребують більш глибокого дослідження.

Таким чином, задля поглиблення наукових даних про особливості функціонування північно-східного діалекту Англії в статті встановлено номенклатуру сегментного складу приголосної системи північно-східного діалекту шляхом проведення аудитивного та порівняльного аналізів відхилень фонетичних одиниць сегментного рівня від орфоепічної норми англійської мови. Систематизовано такі типові відхилення в актуалізації приголосних від вимовного стандарту: некоректна реалізація алофонів фонем [l]; заміна задньоязикового сонанта [ŋ] на апікально-альвеолярний [n]; опущення фонем [h] на початку слова; опущення фонем [ð] у службових словах; опущення фонем [d] у ненаголошених позиціях; опущення фонем [t] у кінцевій позиції; наявність глотальної зупинки на місці фонем [p], [t], [k]; оглушення кінцевих дзвінких приголосних; не вимовлення фонем [l] прислівникового суфікса -ly.

З метою систематизації та наочної репрезентації наведено графічну інтерпретацію кількісної залежності реалізацій конкретних видів відхилень у системі приголосних від соціокультурного рівня (високий, середній і низький) і статі носіїв досліджуваного діалекту (мовці жіночої та чоловічої статі у віці від 16 до 80 років).

Установлені кількісні показники чітко демонструють зміну загальноприйнятої тенденції, відповідно до якої особливості функціонування північно-східного діалекту Англії 2000–2010 років, зокрема його консонантної системи, характеризуються низьким рівнем і соціокультурної, і гендерної залежності унормування мовлення.

Ключові слова: діалект, англійська мова, північний схід Англії, фонетичні відхилення, система приголосних звуків, високий, середній і низький соціокультурний рівень мовця, стаття.

Постановка проблеми. Традиційний підхід до вивчення діалектів, передбачає їх розгляд як різновидів стандартної мови, які функціонують на певній території та є притаманними здебільшого старшому поколінню жителів сільської місцевості.

Однак сучасні дослідження [1; 2; 3] стверджують, що такий підхід не є актуальним і релевантним, з огляду на повсякчасне зростання географічної та соціальної мобільності мовців, стирання чітких меж між жителями міст і сіл, упровадження так званого урбаністичного діалекту в межах територіального аспекту вивчення діалектів [4]. Більше того, деякі вчені [5; 6] стверджують, що сьогодні можна говорити про втрату стандартним варіантом мови свого домінування в повсякденному спілкуванні, що, у свою чергу, виводить на перші позиції діалектні риси мовлення представників певних регіонів.

Найбільш яскраві риси будь-якого діалекту здебільшого представлено на фонетичному рівні. Це пояснюється тим, що передусім саме фонетична організація мовлення забезпечує унікальність і впізнаваність діалекту серед решти різновидів мови. Більше того, особливості фонетичного рівня впливають також на решту структурних елементів діалекту, зокрема лексичні одиниці [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Північно-східний діалект Англії є другим за впізнаваністю діалектом цієї країни слідом за діалектом Мерсісайду «Скаузем» [8], що робить його популярність серед лінгвістичних розвідок цілком логічною та передбачуваною. Дослідження його фонетичної будови представлено в низці праць зарубіжних [1; 5; 9 та ін.] та вітчизняних учених [10]. Разом із тим фонетичні розбіжності консонантної системи діалекту регіону залишаються менш вивченими [1] порівняно з вокалічною системою й потребують більш глибокого дослідження, оскільки відмінні риси приголосної системи від орфоепічної норми англійської мови мають тенденцію до збереження у повсякденному спілкуванні [11].

Більше того, вивчення системи приголосних звуків північно-східного діалекту Англії має здебільшого номенклатурний характер, не розглядаючи залежність функціонування цих лінгвістичних одиниць від інших факторів, зокрема соціокультурного рівня та статі мовців.

Діалектологи сьогодення стверджують, що вивчення будь-якого різновиду мови неможливе без урахування соціокультурного фактору, оскільки всі діалекти є й регіональними, і соціальними, усі мовці разом із соціальним мають також і регіональне підгрунтя [12, с. 54; 13]. Більше того, мова, з одного боку, розвивається відповідно до власних внутрішніх законів, а з іншого боку, її розвиток зумовлюється суспільними факторами.

Таким чином, метою статті є поглиблення та систематизація наукових даних про функціонування північно-східного діалекту Англії шляхом вивчення особливостей актуалізації приголосних звуків у мовленні його носіїв різного соціокультурного рівня та статі в період 2000–2010 років.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження слугували діалектні одиниці системи приголосних, дібрані

з автентичних записів мовлення носіїв північно-східного діалекту Англії, зафіксовані в електронному он-лайн архіві інтерв'ю «The Talk of the Toon» [14].

На наступному етапі систематизації матеріал експериментального дослідження було розподілено на три підкласи за соціокультурним рівнем мовця (низький, середній, високий).

Третім етапом передбачалося в межах кожного такого підкласу за гендерною ознакою мовця здійснити розподіл досліджуваного матеріалу на дві відповідні групи: жіноче і чоловіче мовлення.

Методика дослідження особливостей функціонування приголосних звуків північно-східного діалекту англійської мови передбачала два етапи. На першому етапі було проаналізовано відхилення в системі приголосних звуків, виявлені під час аналізу результатів теоретичних та експериментальних розвідок, знайдених у працях інших науковців [1; 15]. Подібним чином було виявлено такі особливості системи приголосних звуків північно-східного діалекту Англії:

- 1) глоталізація глухих проривних звуків [p], [t], [k];
- 2) опускання гортанного приголосного [h];
- 3) альвеолярне наближення пост-альвеолярного [r];
- 4) наявність світлого [ɪ] у всіх позиціях;
- 5) використання глухого фрикативу [f] замість глухого фрикативу [θ];
- 6) уживання дзвінкого фрикативу [v] замість дзвінкого міжзубного [ð];
- 7) звучання апікально-альвеолярного [ŋ] замість задньоязикового [ŋ] у закінченнях «-ing» та у випадках, коли в слові за сонантом [ŋ] слідує звук [k].

На другому етапі до наведеного списку було додано також і відхилення в системі приголосних від орфоепічної норми англійської мови, виявлені в процесі аудитивного аналізу інформантами-носіями англійської мови.

Під час проведення аудитивного аналізу інформанти-носії англійської мови прослуховували весь масив експериментального матеріалу для визначення відповідності/невідповідності звучання досліджуваних реалізацій англійської вимовної норми (британський варіант) і реєстрації найтипівіших фонетичних відхилень, зафіксованих у мовленні носіїв північно-східного діалекту Англії. Аудиторам-фонетистам пропонувалося прослухати фрагменти мовлення інформантів і в процесі прослуховування визначити й відмітити (підкреслити, обвести) у надрукованих текстах (які є ідентичними з начитаними інформантами) ті звукові сегменти, які містять, на їхню думку, відхилення від англійської вимовної норми, а також по можливості кваліфікувати ці відхилення. Відхилення у вимові приголосних північно-східного діалекту Англії від стандартної англійської вимови аналізувалися за такими параметрами:

- 1) активний орган мовлення, який бере участь у вимовлянні приголосного, і місце перешкоди;
- 2) тип перешкоди та спосіб продукування шуму;
- 3) дзвінкість/глухість.

Таким чином, під час аудитивного аналізу експериментального матеріалу мовлення носіїв північно-східного діалекту Англії, зафіксованого за 2000–2010 роки, виокремлено й систематизовано такі типові відхилення в актуалізації приголосних від вимовного стандарту:

1) некоректна реалізація алофонів фонемі [ɪ], а саме відсутність його темного алофона [ɪ̤], тобто наявність її палаталізованого варіанта в усіх позиціях, наприклад: *field* /fi:l̪ d/ замість /fi:l̪ d/, *school* /sku:l̪/ замість /sku:l̪/;

2) заміна задньоязикового сонанта [ŋ] на апікально-альвеолярний [n], наприклад: *saying* /'seɪn/ замість /'seɪŋ/, *think* /θɪnk/ замість /θɪŋk/;

3) опущення фонемі [h] на початку слова, наприклад: *he* /i:/ замість /hi:/, *his* /ɪz/ замість /hɪz/;

4) опущення фонемі [ð] у службових словах, наприклад: *than* /æn/ замість /ðæn/, *the* /i:/ замість /ði:/;

5) опущення фонемі [d] у ненаголошених позиціях, наприклад: *didn't* /dɪnt/ замість /dɪdnt/, *said* /se/ замість /sed/;

6) опущення фонемі [t] у кінцевій позиції, наприклад: *used* /ju:z/ замість /ju:zd/, *plant* /plɑ:n/ замість /plɑ:nt/;

7) наявність глотальної зупинки (зупинки утвореної в ротовій щілині) на місці фонем [p], [t], [k], наприклад: *lot* /lɒ?/ замість /lɒt/, *what* /wɒ?/ замість /wɒt/;

8) оглушення кінцевих дзвінких приголосних, наприклад: *years* /jɪəs/ замість /jɪəz/, *depends* /dɪ'pendz/ замість /dɪ'pendz/;

9) не вимовляння фонемі [ɪ] прислівникового суфікса *-ly*, наприклад: *really* /'rɪəɪ/ замість /'rɪəɪl/, *only* /'əʊnɪ/ замість /'əʊnɪl/.

Крім того, під час зазначеного аналізу в північно-східному діалекті Англії виявлено загальну тенденцію до заміщення фонем [p], [t], [k] глотальною зупинкою та наявність елізії приголосних фонем у вимові мешканців цього регіону, що, на наш погляд, пов'язано з певною недбалістю повсякденного мовлення [16].

Показники частоти актуалізації відхилень у системі приголосних носіями північно-східного діалекту Англії в період 2000–2010 років. Зміни в частоті функціонування відхилень у системі приголосних досліджуваного діалекту у вимові представників низького соціокультурного рівня, зафіксованій протягом наступних 2000–2010 років, віддзеркалено на рис. 1.

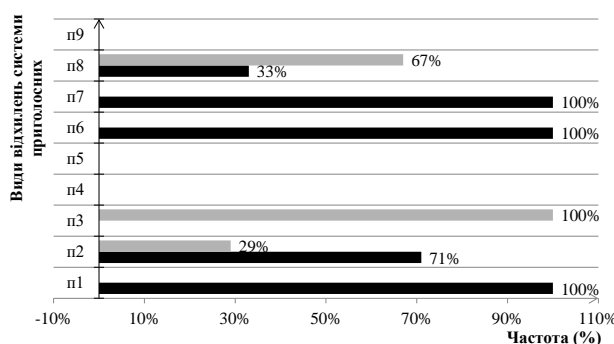
Протягом зазначеного десятиліття відхилення типу відсутність темного алофона фонемі [ɪ], тобто домінування її палаталізованого алофона в усіх позиціях, опущення фонемі [t] у кінцевій позиції та наявність глотальної зупинки на місці фонем [p], [t], [k] носіями досліджуваного діалекту властиві виключно (100%) у вимові чоловіків.

Наведемо типові приклади:

hospital /'hɒspɪt(ə)l/ (St. Eng.) – *hospital* /'hɒspɪt(ə)l/ (NED);

plant /plɑ:nt/ (St. Eng.) – *plant* /plɑ:n/ (NED);

factory /'fæktəri/ (St. Eng.) – *factory* /'fæ?təri/ (NED).

Умовні позначки: – ■ чоловіки, – □ жінки.

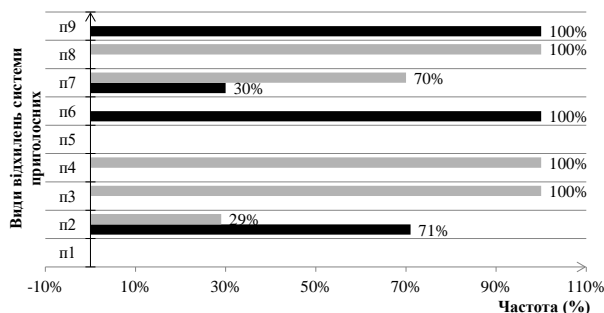
Рис. 1. Частота відхилень у системі приголосних у мовленні носіїв північно-східного діалекту Англії з низьким соціокультурним рівнем у період 2000–2010 років

Цьому історичному періоду притаманні також досить високі показники фонетичних відхилень від орфоепічної норми у вимові жінок низького соціокультурного рівня. Максимум таких відхилень досягає 100% у разі опущення ними

фонем [h] на початку слова і 67% у разі оглушення кінцевих дзвінких приголосних.

Частота відхилень у системі приголосних у мовленні носіїв північно-східного діалекту, що мають середній соціокультурний рівень, зафіксованих у 2000–2010 роки, наведена на рис. 2.

З діаграм видно, що такі фонетичні відхилення, як не вимовляння фонем [l] прислівникового суфікса *-ly* та опущення фонем [t] у кінцевій позиції, притаманне виключно (100%) мовленню чоловіків-носіїв північно-східного діалекту Англії. Вимова жінок цього регіону характеризується оглушенням кінцевих дзвінких приголосних, опущенням фонем [h] на початку слова та фонем [ð] у службових словах (100%).

Умовні позначки: — ■ чоловіки, — ■ жінки.

Рис. 2. Частота відхилень у системі приголосних у мовленні носіїв північно-східного діалекту Англії із середнім соціокультурним рівнем у період 2000–2010 років

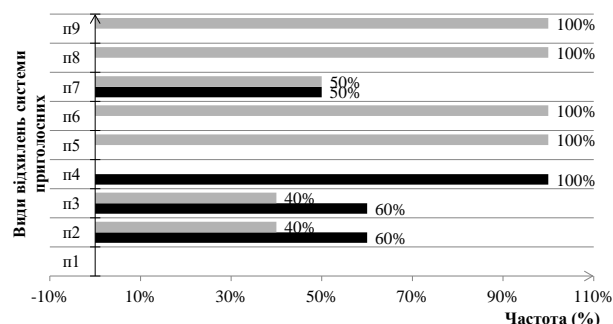
Водночас відхилення в системі приголосних типу заміна задньоязикового [ŋ] на апікально-альвеолярний [n] та наявність глотальної зупинки на місці фонем [p], [t], [k] властиві вимові представників обох статей. При цьому в першому випадку чоловіки порушують правила орфоепічної норми в 71%, на противагу 29% у жінок; у другому – навпаки, до неправильної вимови частіше вдаються жінки (70% при 30% у чоловіків). Наприклад: *nothing* /^hnʌθɪŋ/ (St. Eng.) – *nothing* /^hnʌθɪm/ (NED); *back* /bæk/ (St. Eng.) – *back* /bæʔ/ (NED).

Частота системи відхилень від стандарту у вимові приголосних носіями північно-східного діалекту Англії з високим соціокультурним рівнем у період 2000–2010 років представлено на рис. 3.

Результати аналізу даних рисунка свідчать про те, що такі відхилення, як не вимовляння фонем [l] прислівникового суфікса *-ly*, оглушення кінцевих дзвінких приголосних, опущення фонем [t] у кінцевій позиції та фонем [d] у ненаголошених позиціях, притаманні виключно вимові жінок високого соціокультурного рівня (100%).

На відміну від цього, максимальна частота досліджуваних відхилень від орфоепічної англійської вимовної норми на сегментному рівні у вимові чоловіків північного сходу становить 100% у випадку опущення фонем [ð] у редукованій формі службових слів і 60% у випадку не вимовляння фонем [h] на початку слова й заміни задньоязикового [ŋ] на апікально-альвеолярний [n]. Наприклад: *them* /ðəm/ (St. Eng.) – *them* /əm/ (NED); *him* /hɪm/ (St. Eng.) – *him* /ɪm/ (NED); *forthcoming* /^hfɔ:θ'kʌmɪŋ/ (St. Eng.) – *forthcoming* /^hfɔ:θ'kʌmɪn/ (NED).

Разом із тим фонетичне відхилення типу наявності глотальної зупинки на місці фонем [p], [t], [k] пропорційно зафіксовано у вимові і жінок, і чоловіків північно-східного регіону Англії.

Умовні позначки: — ■ чоловіки, — ■ жінки.

Рис. 3. Частота відхилень у системі приголосних у мовленні носіїв північно-східного діалекту Англії з високим соціокультурним рівнем у період 2000–2010 років

Висновки. Узагальнюючи викладене, неважко зробити висновок, що в період 2000–2010 років соціокультурний рівень і стать мовців уже перестають бути надійними корелятами наближення їхньої вимови до орфоепічної норми. Цьому може сприяти загальнодоступність освіти, розвиток засобів масової інформації, підвищення рівня соціальної та географічної мобільності мешканців Англії, а також своєрідний вияв самоідентифікації громадян і певною мірою емансипація жінок аналізованого регіону. Разом із тим сучасний стан розвитку суспільства, технологій і повсякчасне впровадження засобів телекомунікації передбачувано також матимуть вагомий вплив на особливості функціонування північно-східного діалекту Англії, що може стати перспективним напрямом подальших досліджень.

Література:

1. Beal J.C., Burbano-Elizondo L., Llamas C. *Urban North-Eastern English: Tyneside to Teesside*. Edinburgh, 2012. 114 p.
2. Britain D. Phoenix from the ashes?: The death, contact and birth of dialects in England. *Essex Research Reports in Linguistics*. 2002. № 41.
3. Burbano-Elizondo L. Regional variation and identity in Sunderland. *The Sociolinguistics of Identity*. London: Continuum. 2006. P. 113–128.
4. Dodsworth, R. Migration and Dialect Contact. *Annual Review of Linguistics*. 2017. Vol. 3. Issue 1.
5. Pearce M, The linguistic landscape of north-east England. *Perspectives on the Northern Englishes*. 2017. P. 61–83.
6. Coupland, Nikolas. *Sociolinguistic Change, Vernacularization And Broadcast British Media. Mediatization and Sociolinguistic Change*, edited by Jannis Androustopoulos. Berlin, Boston: De Gruyter. 2014. P. 67–96.
7. Тараненко Л.І. Просодична зв'язність англійської прозової байки: монографія. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2008. 204 с.
8. Montgomery C. *Northern English dialects: a perceptual approach*: PhD thesis. University of Sheffield, 2006. 363 p.
9. Atkinson J. Linguistic variation and change in a North-East border town: a sociolinguistic study of Darlington. Newcastle-upon-Tyne, 2011. 299 p.
10. Лужаница Е.И. Социолінгвістическіе параметри и особенности речевого поведения диалектоносителей (на материале нелітературної речі сучасної Англії). *Функціональна лінгвістика. Язык. Культура. Общество*: матеріали VII Міжнародної конференції по функціональній лінгвістиці, г. Симферополь, 9–14 октября, 2000 г. Симферополь: CLC, 2000. С. 214–217.
11. Chodroff E., Wilson C. Predictability of stop consonant phonetics across talkers: Between-category and within-category dependencies for place and voice. *Linguistics Vanguard*. 2018. Vol. 4. № s2.

12. Chambers J.K., Trudgill P. *Dialectology*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 218 p.
13. Regan B.P. *The effect of dialect contact and social identity on fricative demerger*: Doctoral dissertation. 2017.
14. The Talk of the Toon archive. URL: <http://research.ncl.ac.uk/decte/toon/about.html>.
15. Beal J. *Geordie Accent and Grammar*. *Newcastle University Review*. Newcastle : University of Newcastle Press, 1993. P. 34–46.
16. Колісник М.П. Фонетичні розбіжності у системі приголосних звуків північно-східного діалекту Англії. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень* : матеріали IV круглого столу з міжнародною участю, 23 квітня. 2020 р. Київ, 2020. С. 100–101.
17. Kolisnyk M.P. *Fonetychni Rozbizhnosti U Systemi Pryholosnykh Zvukiv Pivnichno-Skhidnoho Dialektu Anhlii*. *Proceedings of Suchasni Tendentsii Fonetychnykh Doslidzhen*. 2020. P. 100–101.

Kolisnyk M. Characteristics of consonant deviations system in English North-East dialect in 2000-2010 years

Summary. The article presents the experimental study results of the specificity of the deviations in the consonant system registered in the pronunciation of the English north-eastern dialect speakers within the period of 2000–2010 years.

Traditional dialectology is usually dedicated to the profound study of dialect deviations from the English orthoepic norm since the phonetic realization of speech greatly influences the overall dialect structure. At the same time, the phonetic deviations of the regional dialect consonant system are studied to a lower degree compared to the vocalic system and, therefore, require further investigation.

Thus in order to broaden the scientific knowledge about the functionality of English north-eastern dialect the following result were achieved within the scope of the article. The nomenclature of segmental units of the north-eastern dialect consonant system was determined by means of auditory and comparative analyses of segmental phonetic units' deviations from the orthoepic norm of the English language. As a result, the consonant system of the dialect under study includes: incorrect realization of [l] phoneme allophones; replacement of the phoneme [ŋ] with the [n]; omission of the [h] phoneme at the beginning of the word; omission of the [ð] phoneme in empty words; omission of the [d] phoneme in unstressed positions; omission of the [t] phoneme in the final position; replacement of the phonemes [p], [t], [k] with a glottal stop; stunning of voiced consonants; omission of the [l] phoneme in the adverbial suffix – ly.

The article also presents the percentage rates of the mentioned deviations actualizations as well as gives a graphical interpretation of the quantitative relation between the specific types of deviations in the consonant system and the speakers' socio-cultural level and their sex. The formed frequency rate matrixes of such deviations show the change of a conventional tendency according to which the characteristics of the north-eastern dialect of England within the period of 2000-2010 display a low level of socio-cultural (high, middle, low) as well as gender (the speakers were represented by females and males in the age from 16 to 80 years old) relation to speech standardization.

Key words: dialect, English, North East of England, phonetic deviations consonant system, speaker's high, mid and low socio-cultural level, sex.